

Олексій Остапенко

доктор юридичних наук, професор
професор кафедри адміністративного та інформаційного права,
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету “Львівська політехніка”,
leonid.ostapenko89@gmail.com

ПРИМИРЕННЯ З ПОТЕРПІЛИМ ЯК ЗАСІБ ПРОФІЛАКТИКИ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

© Остапенко О., 2017

У статті розглянуто питання примирення винної особи з потерпілим від адміністративного правопорушення. Пропонується авторське бачення застосування у передбачених національним законодавством України випадках примирення в якості одного із заходів профілактичного впливу з метою виховання у громадян доброчесності та законотворчої поведінки за різних життєвих обставин.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, потерпілий, примирення, профілактика.

Алексей Остапенко

ПРИМИРЕНИЕ С ПОТЕРПЕВШИМ КАК СРЕДСТВО ПРОФИЛАКТИКИ АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

В статье рассматриваются вопросы примирения виновного лица с потерпевшим от административного правонарушения. Предлагается авторское видение использования у предусмотренных национальным законодательством случаях примирения в качестве одного из средств профилактического воздействия с целью воспитания у граждан добросовестности и законопослушного поведения в различных жизненных обстоятельствах.

Ключевые слова: административное правонарушение, потерпевший, примирение, профилактика.

Oleksiy Ostapenko

Educational and Research Institute of Law and Psychology
Lviv Polytechnic National University
Department of Administrative and Information Law
Sc.D., Prof

CONCILIATION WITH A VICTIM AS A MEASURE FOR ADMINISTRATIVE OFFENCES PREVENTION

The article deals with the main issues of the reconciliation between guilty person and a victim of an administrative offence. The author of an article suggests his vision towards the application of the reconciliation, in specified by Ukrainian legislation cases, as one of the

preventive measures of influence in order to educate the citizens to be fair and law-abiding under different circumstances.

Key words: administrative offence, victim, reconciliation, prevention.

Постановка проблеми. Серед чинників, що позитивно впливають на запобігання адміністративних правопорушень особливе місце займає їх профілактика. За формою застосування вона може бути як ранньою, так і безпосередньою. Розглядаючи факт примирення винної особи з потерпілим від адміністративного правопорушення має місце відсутність правового врегулювання цієї проблеми, що викликає гостру потребу у її дослідженні. Чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення на відміну від Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших галузевих нормативних актів не передбачає інституту примирення між сторонами конфлікту. Існує необхідність характеристики та обґрунтування інституту примирення сторін в якості одного із засобів профілактики адміністративних правопорушень.

Аналіз дослідження проблеми. На основі чинного національного законодавства України, наукових праць вчених здійснено аналіз та з'ясовано можливості використання інституту примирення сторін при вчиненні адміністративного правопорушення в якості одного із засобів профілактичного впливу.

Метою дослідження. Аналіз теоретичних положень, що пов'язані з характеристикою понять “потерпілий”, “примирення сторін” з подальшим їх використанням при розгляді профілактики адміністративних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи в історичному аспекті примирення між особою, винною у вчиненні протиправної поведінки, результатом якої є посягання на права, свободи і законні інтереси іншої людини, доцільно звернути увагу на те, що особа, яка потерпіла від правопорушення, вважалася, як правило, його жертвою.

У більшості релігійних концепцій викладені думки про те, що в основі кожної жертви лежить ідея очищення, в результаті якого відновлюється зв'язок між людиною і Богом. Жертва – 1) за релігійними обрядами деяких народів – предмет або жива істота, яку приносили в дар богам; 2) той, над ким знущаються, проявляють насилля; 3) той, хто переживає, терпить різні неприємності від когось, чого-небудь [1, с. 226].

З позицій філософії розуміння жертви є ще більш різноманітним, що свідчить про широкий спектр адаптації людини до умов реальної дійсності [2, с. 28-30]. Сутністю цього спектру є пояснення жертви з позицій абстрактного, як символа духовного переживання та очищення. Конкретно-абстрактний підхід у поясненні жертви характеризується як подвиг заради великої мети [3, с. 230–242]. Конкретне специфічне особисте розуміння жертви стосується конкретного індивіда з притаманними йому негативними властивостями [4, с. 38].

Чинне законодавство України не в повній мірі реалізує вимоги Конституції України (ст. 55) щодо захисту прав і свобод людини і громадянина [5], за умови коли стосовно суб'єкта правових відносин здійснюється протиправне посягання, в результаті якого заподіюється моральна, фізична або матеріальна шкода, а особа в цьому випадку набуває статус потерпілого. Тлумачення поняття “потерпілий” (англ. – victim) [6, с. 164] у загальному значенні пояснюється як особа, якій заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду [7, с. 686]. Майже аналогічні за змістом визначення статусу потерпілої особи закріплені в адміністративному законодавстві (ст. 269 КУпАП) [8], кримінально-процесуальному законодавстві України (ст. 55 КПК України) [9]. Слід звернути увагу на те, що ст. 56 КПК України закріплює право потерпілого протягом кримінального провадження на укладення угоди про примирення з підозрюваним, обвинуваченим.

Деталізація понять “жертва”, “потерпілий” є необхідною для більш змістовного розуміння процесу примирення між учасниками адміністративного правопорушення (особа, яка вчинила

адміністративне правопорушення та особа, що потерпіла від протиправних дій чи бездіяльності). Примирення (англ. – reconciliation) [6, с. 175] означає встановлення мирних стосунків між ким-небудь, відновлювання згоди [1, с. 542].

Крім того, примирення є підставою звільнення винної особи від відповідальності шляхом укладення угоди, результатом якої є відмова потерпілого від своїх початкових вимог до особи, яка вчинила протиправні дії [7, с. 238]. Однією з перших спроб визначити поняття “примирення” є дослідження, проведене Г.Ткач на тему “Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві” [10, с. 165]. Г.Ткач розглядає примирення, акцентуючи увагу на тому, що це письмово оформлений договір (угода), що укладена сторонами публічно-правового спору з метою захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Нормативно-правове врегулювання примирення сторін є у Кримінальному кодексі України (ст. 46), де мова йде про звільнення від відповідальності у зв’язку з примиренням винного з потерпілим. При цьому законодавець визначає підстави, за наявності яких примирення сторін є можливим (невелика або середня ступінь тяжкості вчиненого злочину, необережність як один з елементів суб’єктивної сторони, а також усунення завданої шкоди) [11].

Додатковими підставами для примирення слід вважати: вчинення правопорушення вперше за умови невеликої чи середньої тяжкості; наявність знятої чи погашеної судимості; декриміналізація статті, у якій описані протиправні дії чи бездіяльність [7, с. 738]. Кримінально-процесуальний кодекс України відповідно до ст. 471 деталізує зміст угоди про примирення [9]. Кодекс адміністративного судочинства України (КАС України) передбачає можливість досягнення сторонами примирення на будь-якій стадії адміністративного процесу, в тому числі й на підготовчій стадії (ст. 113 КАС України), що є підставою для закриття провадження в адміністративній справі (ч. 3 ст. 51 КАС України), а також протягом всього часу судового розгляду або заявити клопотання про надання їм часу для примирення (п. 2 ст. 136 КАС України). Результатом примирення є закриття провадження у справі (ч. 1 п. 3 ст. 157 КАС України) [12].

Адміністративне законодавство України питання примирення винної особи з потерпілим фактично не врегульовує, про що свідчить зміст статей 268, 269 КУпАП. До умов, які можуть сприяти примиренню сторін, слід віднести обставини, що пом’якшують відповідальність за адміністративні правопорушення (ст. 324 КУпАП). Відсутні в адміністративному законодавстві положення про примирення сторін на стадії провадження в справах про адміністративні правопорушення. Лише ст. 247 КУпАП дає вичерпний перелік обставин, що виключають провадження в справах про адміністративні правопорушення [8]. Дискусійним з цього приводу залишається питання щодо примирення сторін на стадії складання протоколу про адміністративне правопорушення. Чи стане підставою зафіксована в протоколі про адміністративне правопорушення згода сторін про примирення? Відсутнє чітке законодавче визначення щодо повноважень суб’єктів, які розглядають справи про адміністративні правопорушення в частині примирення сторін.

В кримінальному та адміністративному судочинстві України питання примирення сторін розглядаються уповноваженими на те посадовими особами та судом. Адміністративне законодавство України сьогодні налічує близько 49 статей КУпАП з переліком органів та посадових осіб, що уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, а фактично це свідчить про наявні їх повноваження в частині примирення сторін.

Цікавою за змістом є підстава примирення, яка закріплена у ст. 183 Митного кодексу України де мова йде про відмову винної особи на користь держави згідно вимог митного режиму, відповідного до якого власник відмовляється від іноземних товарів на користь держави без будь-яких умов на свою користь [13].

Один із різновидів примирення закріплений у Європейській Конвенції про захист прав людини та основних свобод (ст. 39), де мова йде про те, що в разі досягнення дружнього врегулювання Суд вилучає справу з реєстру приймаючи відповідне рішення, у якому міститься стисле викладення фактів та досягнуте рішення [14].

Питанню примирних процедур присвячена ціла низка рекомендацій і пропозицій Ради Європи, зокрема, Рекомендації № R(99)19 “Про посередництво в кримінальних справах” від 19 вересня 1999 року, яка є одним із основних документів Ради Європи щодо реалізації відповідних програм (“Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві” № 1/2001/220) та Основоположного рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 року.

Характерними ознаками примирення винної особи з потерпілим від адміністративного правопорушення є:

- 1) невизначеність адміністративно-деліктної поведінки особи щодо об’єкта посягання;
- 2) взаємна згода сторін про відшкодування моральної, фізичної та матеріальної шкоди;
- 3) взаємні поступки між сторонами щодо деліктних наслідків від протиправних дій чи бездіяльності винної особи;
- 4) узгоджене вільне волевиявлення протилежних за посяганням та деліктними наслідками сторін щодо примирення;
- 5) неформальне реагування громадськості та її формувань [15, с. 147] на вчинені правопорушення та осіб, які їх вчинили шляхом примирення;
- 6) укладення письмової угоди про примирення сторін за їх згодою та підтвердження цього факту органом (посадовою особою), які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення.

До мотивів примирення винної особи з потерпілим від адміністративно-деліктного посягання можна віднести:

- а) зі сторони винної особи визнання власної вини та щире розкаяння, сподівання на дружбу з потерпілим; відвернення шкідливих наслідків правопорушення; усунення або добровільне відшкодування матеріальних збитків; сильне хвилювання чи збіг особистих та сімейних обставин. Доцільною з цього приводу є думка професора Є.В. Додіна про те, що особа правопорушника, як правило, не є деформованою, у нього, звичайно, відсутні установки на протиправну діяльність [16, с. 257];
- б) зі сторони потерпілого – жалість до винної особи, релігійні переконання щодо незаподіяння зла іншій людині, сподівання на подальше встановлення дружніх або приязних стосунків з винною особою, корислива мета щодо кар’єрного зростання, отримання матеріальної вигоди від винної особи (гроші, цінні подарунки, майно та інше).

Розглянуті нами поняття жертви, потерпілого, їх правова характеристика дозволяють зробити висновок про те, що умови, підстави та інші елементи морального, правового змісту вказують на позначення примирення сторін як одного із різновидів заходів профілактичного впливу на винну особу і оточуюче її середовище.

Метою використання примирення сторін, як одного із засобів профілактичного впливу, є: протидія деліктним процесам, що мають місце в українському суспільстві; створення та зміцнення серед населення України впевненості у можливості використати примирення як один інструментів протидії адміністративній деліктності; усунення майбутніх деліктних загроз не лише для потерпілої особи, але й для суспільства в цілому; протидія рецидивній деліктності зі сторони осіб, які є об’єктом профілактичного впливу; виявлення та аналіз результатів застосування примирення сторін як одного із різновидів профілактичного впливу.

Розглядаючи індивідуальну профілактику правопорушень в якості системи цілеспрямованих, організованих заходів педагогічного, виховного впливу на свідомість, почуття, волю особи, що профілакується [17, с. 101], можна застосовувати інститут примирення як один із засобів профілактичного впливу з відновлення доброчесності та законослухняної поведінки громадян. У нашому випадку найбільш доцільно використовувати безпосередню форму індивідуальної профілактики особи, яка вчинила адміністративне правопорушення [18, с. 81], використовуючи примирення як один із засобів профілактичного впливу.

Примирення між винною особою та потерпілим від адміністративного правопорушення, як ми зазначали раніше може відбуватися на всіх стадіях адміністративного провадження, що свідчить про необхідність варіативності профілактичного впливу та його коригування. Доцільність коригування індивідуального профілактичного впливу на особу залежить від її статі, віку, освіти, сімейного стану, професійної діяльності та інше.

Крім загальних ознак, що властиві для сторін примирення, слід звернути увагу на особливості, що притаманні деяким категоріям потерпілих. Це стосується неповнолітніх, осіб похилого віку, розумово відсталих осіб, осіб, які мають психічні розлади та інше. З цього приводу необхідно з'ясувати:

1) статус і роль суб'єкта, який є ініціатором застосування примирення між сторонами конфлікту;

2) доцільність використання методів переконання та допомоги для з'ясування умов примирення між винною особою та потерпілим;

3) необхідність правової допомоги винній особі та потерпілому для роз'яснення їх процесуального статусу (прав, обов'язків) пов'язаного з адміністративним провадженням по справі та підставами для примирення;

4) порядок і умови відновлення порушених прав потерпілого, відшкодування матеріальних і моральних збитків, відновлення фізичного стану потерпілого.

Профілактичний вплив в якості примирення між винною особою та потерпілим стане дієвим за умови:

1) якщо потерпілий та винна особа будуть мати можливість висловити свою точку зору про вчинене адміністративне правопорушення;

2) якщо в повній мірі будуть реалізовані процесуальні можливості адміністративного провадження для сторін на умовах примирення;

3) надання повної інформації винній особі та потерпілому про вчинене адміністративне правопорушення та можливості щодо їх примирення;

4) вибору особи в якості посередника з примирення між винною особою та потерпілим (посередник повинен володіти інформацією про вчинене адміністративне правопорушення та знати як можна більше про особистість винного і потерпілого).

Висновки. Інститут примирення в національному законодавстві України має не лише нормативно-правове закріплення, але й практичне застосування. Правове тлумачення понять “жертва”, “потерпілий” та “примирення” розуміється, як правило, з урахуванням того, на який об'єкт правових відносин вчинено протиправне посягання. Нами зроблена спроба з'ясувати можливість і необхідність використання примирення між сторонами конфлікту в якості одного із засобів профілактичного впливу на індивідуальному та загальному рівнях. Запропонована характеристика ознак примирення між винною особою та потерпілим від адміністративного правопорушення. Виокремлена мотивація поведінки як винної особи так і потерпілого, що сприяє з'ясуванню умов і підстав для примирення, а також визначення та реалізації додаткових заходів профілактичного впливу. Звернена увага на загальні та особливі ознаки, які характеризують особистість винного та потерпілого з метою більш ефективного використання примирення в якості одного із правових інструментів профілактичного впливу.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. – Донецьк: ТОВ “Глорія Трейд”, 2012. – 864 с. 2. Кьеркегор С. Страх и трепет. – М.: Республика, 1999. – 109 с. 3. Касперер Э. Философия символических форм. Собр. соч.: в 3-х т. Т. 2. – М.: СПб. 2002. – 286 с. 4. Ницше Ф. Антихрист. Проклятие христианству / Сочинения в 2-х томах. Т.2. – М.: Мысль, 1990. – 235 с. 5. Конституція України: чинне законодавство станом на 10 серпня 2015 р.: (Офіц. текст). – К.: Алерта, 2015. – 80 с. 6. Ильин Ю.Д. Новый англо-русский и русско-английский словарь. Свыше 100 000 терминов, сочетаний, эквивалентов и значений, с транскрипцией / под ред. В. И. Голуб и канд. юр. наук проф. Ю. Д. Ильина. – М.: Живой язык, 2009. – 528 с. 7. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемиученка. – 2-ге вид. переробл. і доповн. – К.: Вид-во “Юридична думка”, 2012. – 1020 с. 8. Кодекс України про адміністративні правопорушення: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 5 січ. 2017 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. – 312 с. 9. Кримінально-процесуальний кодекс України. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 254 с. 10. Ткач Г. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві / Г.Ткач // Вісник

Львівського університету. – Серія юрид. – 2011. – Вип. 532. – С. 163–170. 11. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами і доповненнями станом на 13 червня 2013 року; (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2013. – 212 с. 12. Кодекс адміністративного судочинства України: чинне законодавство зі змінами та допов. на 1 лютого 2006 р.: Відповідає офіційному текстові. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 116 с. 13. Митний кодекс України: чинне законодавство зі змінами і доповн. станом на 17 лютого 2017 року: офіц. текст. – К.: Алерта, 2017. – 334 с. 14. Європейська Конвенція о защите прав человека и основных свобод. – Донецьк: Донецкий Мемориал, 2000. – 40 с. 15. Уэдд Кан. Преступность и криминология в современной Японии. – М., 1989. – 236 с. 16. Додін Є. В. Організація профілактики адміністративних проступків / Зб. Наукових праць. – Одеса: Поліграф, 2007. – 407 с. 17. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. д-р юрид. наук, проф. О. М. Джужу. – К.: Атіка, 2011. – 721 с. 18. Остапенко О.І. Профілактика адміністративних правопорушень (адміністративно-правовий аспект). – Львів: МВС України, Льв. ДУВС, 2001. – 155 с.

REFERENCES

1. *Velykyy tlumachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* / ukl. O. Yeroshenko [Great Dictionary of Modern Ukrainian], Donets'k, TOV Hloriya Treyd Publ, 2012, 864 p. 2. K'erkegor S. *Strah i trepet* [Fear and trembling], Moscow, Respublika Publ, 1999, 109 p. 3. Kasperer Je. *Filosofija simvolicheskikh form*. *Sobr.soch.* v 3-h t. T. 2 [Philosophy of symbolic forms], Moscow, SPb Publ, 2002, 286 p. 4. Nicshe F. *Antihrist. Prokljatie hristianstvu* / Sochinenija v 2-h tomah. T.2. [Antichrist. The Curse of Christianity], Moscow, Mysl' Publ, 1990, 235 p. 5. *Konstytutsiya Ukrayiny*: chynne zakonodavstvo stanom po 10 serpnja 2015 r.; Ofits. tekst. [Constitution of Ukraine], Kiev, Alerta Publ, 2015, 80 p. 6. Il'in Ju. D. *Novyj anglo-russkij i russko-anglijskij slovar'*. *Svyshe 100 000 terminov, sochetanij, jekvivalentov i znachenij, s transkripciej* / Pod red. V. I. Golub i kand. jur. nauk prof. Ju.D. Il'ina [New English-Russian and Russian-English dictionary], Moscow, Zhivoj jazyk Publ, 2009, 528 p. 7. *Velykyy entsyklopedychnyy yurydychnyy slovnyk* / Za red. akad. NAN Ukrayiny Yu.S. Shemshuchenka [Great Encyclopedic Dictionary of Law], Kiev, Vyd-vo Yurydychna dumka Publ, 2012, 1020 p. 8. *Kodeks Ukrayiny pro administratyvni pravoporushennja*: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopov. stanom na 5 sich. 2017 roku (ofits.tekst) [Code of Ukraine on Administrative Offenses], Kiev, PALYVODA A.V. Publ, 2017, 312 p. 9. *Kryminal'no-protsesual'nyy kodeks Ukrayiny* [Criminal Procedure Code of Ukraine], Kiev, Tsentru uchbovoyi literatury Publ, 2012, 254 p. 10. Tkach H. *Instytut prymyrennja storin v administratyvnomu sudochynstvi* [Institute for the Reconciliation of the Parties in the Administrative Proceedings]. *Visnyk L'vivs'koho universytetu – Bulletin of Lviv University*, 2011, Vol. 532, pp. 163–170. 11. *Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny*: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopovnnennamy stanom na 13 chervnya 2013 roku (ofits. tekst) [Criminal codex of Ukraine], Kiev, PALYVODA A.V. Publ, 2013, 212 p. 12. *Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrayiny*: chynne zakonodavstvo zi zminamy ta dopov. na 1 lyutoho 2006 r. [Code of Administrative Justice of Ukraine], Kiev, PALYVODA A.V. Publ, 2006, 116 p. 13. *Mytnyy kodeks Ukrayiny*: chynne zakonodavstvo zi zminamy i dopovn. stanom na 17 lyutoho 2017 roku: ofits. tekst [Customs Code of Ukraine], Kiev, Alerta Publ, 2017, 334 p. 14. *Evropejskaja Konvencija o zashhite prav cheloveka i osnovnih svobod* [European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms], Donetsk, Doneckij Memorial Publ, 2000, 40 p. 15. Ujedd Kan. *Prestupnost' i kriminologija v sovremennoj Japonii* [Crime and criminology in modern Japan], Moscow, 1989, 236 p. 16. Dodin Ye V. *Orhanizatsiya profilaktyky administratyvnykh prostupkiv* / Zb. Naukovykh prats' [Organization of prevention of administrative misconduct], Odessa, Polihraf Publ, 2007, 407 p. 17. *Profilaktyka zlochiniv*: Pidruchnyk / O. M. Dzhuzha, V. V. Vasylevych, O. F. Hida ta in.; Za ah. red.. dokt. yuryd. nauk, prof. O. M. Dzhuzhy [Crime prevention], Kiev, Atika Publ, 2011, 721 p. 18. Остапенко О.І. *Профілактика адміністративних правопорушень (адміністративно-правовий аспект)* [Prevention of administrative offenses (administrative-legal aspect)], Lviv, MVS Ukrayiny, L'v. DUVS Publ, 2001, 155 p.

Дата впровадження: 26.10.2017 р.